

Kazna zatvora

Milanović-Litre, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:496731>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za kazneno pravo

Tina Milanović-Litre

KAZNA ZATVORA

diplomski rad

mentor: prof.dr.sc. Leo Cvitanović

Zagreb, 2022.

Sadržaj	
1. Uvod	1
2. Povijesni sustavi izvršavanja kazne zatvora	1
2.1. Ćelijski sustavi izvršavanja kazne zatvora	1
2.2. Progresivni sustavi izvršavanja kazne zatvora	3
3. Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika	4
3.1. Instrumenti zaštite prava zatvorenika u okviru Ujedinjenih naroda	4
3.2. Instrumenti zaštite prava zatvorenika u okviru Vijeća Europe	6
4. Prava zatvorenika	7
4.1. Pravo na smještaj	8
4.2. Pravo na rad	10
4.3. Pravo na zdravstvenu zaštitu	12
4.4. Ostala prava zatvorenika	14
5. Mehanizmi nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora	15
5.1. Upravni nadzor	15
5.2. Sudski nadzor	16
5.3. Ustavnosudski nadzor	18
5.4. Parlamentarni (politički) nadzor	19
5.5. Međunarodni mehanizmi nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora	20
6. Kratkotrajne kazne zatvora	22
7. Alternative kazni zatvora	23
7.1. Novčana kazna	23
7.2. Rad za opće dobro	24
7.3. Uvjetna osuda	26
8. Uvjetni otpust	28
9. Rehabilitacija	30
10. Zaključak	32
11. Literatura	33

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada jest kazna zatvora koja je danas najdominantnija kaznenopravna sankcija. U ovom radu analiziramo povijesne sustave izvršavanja kazne zatvora koji su imali brojne nedostatke i u kojima se resocijalizacija zatvorenika nije mogla ostvariti kao glavna svrha izvršavanja kazne zatvora. Prava zatvorenika zajamčena su raznim dokumentima, a postoje i nadzorni mehanizmi kojima se osigurava poštivanje tih prava pri čemu veliku pažnju u ovom radu pridajem Europskom odboru za sprječavanje mučenja koji ukazuje na probleme hrvatskog zatvorskog sustava, a to je prije svega prenapučenost iz koje proizlaze i drugi problemi. S obzirom da je prenapučenost veliki problem, jedno od rješenja koje se nameće su alternative kazni zatvora kao što je novčana kazna, rad za opće dobro te uvjetna osuda koje se u našem pravu pojavljuju kao zamjene za kratkotrajne kazne zatvora. Kroz ovaj rad analiziramo Zakon o izvršavanju kazne zatvora koji sadrži odredbe o pravima zatvorenika, ostvarivanju njihove zaštite, kao i odredbe o uvjetnom otpustu koji se pojavljuje kao još jedan od načina rasterećenja zatvorskog sustava. Cilj ovog rada jest omogućiti uvid u prava zatvorenika, uvjete u zatvorima i na koji način svi nedostaci s kojima se suočava naš zatvorski sustav utječu na svrhu izvršavanja kazne zatvora, tj. u kolikoj mjeri ti nedostaci onemogućuju kvalitetnu resocijalizaciju.

2. Povijesni sustavi izvršavanja kazne zatvora

Kazna zatvora jedna je od najmlađih kazni, a danas ujedno i dominantna kaznenopravna sankcija. Ona se tek od sredine 18. stoljeća može promatrati kao glavna kazna.¹ Do tada su glavne kazne bile imovinske kazne, izgon i deportacija, koje su za cilj imale zastrašivanje osuđenika.² Zatvori su postojali i prije 18. st., ali ne u svrhu kazne oduzimanja slobode, nego kao neka mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika (sudski zatvor), a još uz to možemo spomenuti i preventivni zatvor te osobni zatvor koji je služio kao zamjena za neplaćenu kaznu.³

2.1. Čelijski sustavi izvršavanja kazne zatvora

U ovom sustavu izvršenja kazne zatvora osuđenici kaznu lišenja slobode izdržavaju odvojeno-u ćelijama, a glavni smisao tog osamljenja bio je sprječavanje kriminalne infekcije. Iako su se ćelijski sustavi razvili u SAD-u, taj model izvršio je veći utjecaj u Europi nego u Americi te ga

¹ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 5.

² Ibid.

³ Ibid.

sve europske države uvode tokom XIX. vijeka. U sklopu toga razlikujemo Filadelfijski (pensilvanijski) sustav te Auburnski sustav (sustav šutnje).

Filadelfijski sustav izvršenja kazne zatvora temeljio se na potpunom osamljenju zatvorenika kako bi se izbjegao štetni utjecaj zatvorenika jednih na druge⁴ što je povezano s već spomenutom kriminalnom infekcijom. Smatralo se da potpuna izolacija zatvorenika i osamljenje treba dovesti do preobražaja zatvorenika i da će im to zapravo omogućiti da u miru razmišljaju o onome što su napravili i da osjete grižnju savjesti. Zatvorenici su mogli raditi, ako su to željeli, ali također u potpunom osamljenju.⁵ Međutim, potpuno osamljenje čovjeka ne može nikako imati pozitivne učinke jer potpuna izolacija nije ni humana ni dobra za psihičko stanje čovjeka. Posljedice tog sustava bile su teške duševne bolesti te samoubojstva tako da se nikako ne može govoriti o nekom preobražaju zatvorenika što je bio zapravo i cilj tog zatvaranja.

Još jedan model ćelijskog sustava izvršavanja kazne zatvora jest auburnski sustav, koji je vezan za kaznionicu Auburn u New Yorku. Auburnski sustav je sustav koji se temeljio na šutnji, skupnom radu i tjelesnom kažnjavanju. Ono zbog čega se još ovakav sustav naziva i 'sustav šutnje' jest to da je bila zabranjena bila kakva komunikacija među zatvorenicima. Glavni razlog zabrane komunikacija bilo je sprječavanje kriminalne infekcije, tj. da zatvorenici ne iskvare jedni druge. Zatvorenici su noću boravili u ćelijama, kao i u slobodno vrijeme, a danju su zajedno radili, ali uz obvezu šutnje.⁶ Za razliku od pensilvanijskog sustava koji je počivao na potpunoj izolaciji, ovdje su zatvorenici zajedno radili, međutim, rad je bio prisilan i svako kršenje obveze šutnje dovodilo je do tjelesnog kažnjavanja.⁷ Ovaj sustav, kao i pensilvanijski, počivao je na zabrani komunikacije među zatvorenicima što je negativno utjecalo na psihičko zdravlje zatvorenika te dovelo do štetnih posljedica, što je zapravo i očekivano. Svrha ovih sustava jest sprječavanje negativnih međusobnih utjecaja, ali to se definitivno može ostvariti na neki drugi, humaniji, manje radikalna način kao što je npr. razvrstavanje zatvorenika što spominje i naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora i jedan od glavnih razloga tog razvrstavanja jest sprječavanje međusobnog lošeg utjecaja. Glavna svrha izvršavanja kazne zatvora jest rehabilitacija zatvorenika, tj. omogućiti zatvoreniku da se ponovno uključi u društvo pa s obzirom na to ne možemo reći da ovi sustavi na bilo koji način doprinose toj svrsi. Uz prisilan rad kod auburnskog

⁴ Ibid., str. 8.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid., str. 9.

⁷ Ibid.

sustava, tjelesno kažnjavanje, zabranu komunikacije i druge loše strane tih sustava lako se može zaključiti da ništa dobro iz toga nije proizašlo, a kao jedinu prednost možemo navesti zajednički rad zatvorenika. Zabrana komunikacije i potpuna izolacija dovodi do toga da čovjek postane asocijalan, da se povuče u sebe pa mu zatvor može ostati samo kao trauma i nikako ne možemo govoriti o nekom osposobljavanju za život. Takvi sustavi su bili primitivni i apsurdno je očekivati od zatvorenika da se na takav način rehabilitiraju i da postanu bolji ljudi.

2.2. Progresivni sustavi izvršavanja kazne zatvora

Kad govorimo o progresivnim sustavima izvršavanja kazne zatvora prije svega bitno je naglasiti da predstavljaju humanizaciju izvršavanja kazne zatvora. Oni su se razvili kao reakcija na negativne posljedice sustava osamljenja koji je imao teške posljedice na duševno stanje zatvorenika. Sustav se naziva progresivnim jer se izvršavanje kazne zatvora odvijalo kroz pojedine faze, kroz koje je zatvorenik napredovao tako da su u svakoj sljedećoj fazi uvjeti života bili sve sličnija uvjetima života na slobodi.⁸ U sklopu progresivnih sustava možemo spomenuti bodovni ili Maconochijev sustav te irski ili Croftonov progresivni sustav.

Kao začetnik bodovnog sustava spominje se Alexander Maconochie koji ga je razvio 1840. u engleskoj koloniji na otoku Norfolk (Australija). Ovaj sustav spada u progresivne jer se radilo o izvršavanju kazne zatvora kroz faze, pri čemu je napredovanje zatvorenika ovisilo o njegovom trudu i zalaganju.⁹ Kazna zatvora izvršavala se kroz tri faze: 1. faza rada u strogoj disciplini, 2. faza udruživanja u radne grupe te 3. faza u kojoj je svaki zatvorenik dobivao svoju kolibu i vrt.¹⁰ Kad promatramo faze ovog sustava, možemo primijetiti da se zapravo rad zatvorenika spominje kao način rehabilitacije, nešto što će im pomoći da se preobraze kroz individualni, a potom i grupni rad. Ovaj sustav je poticao zatvorenike na rad i zalaganje kako bi stekli određene bodove, a time i neke pogodnosti kao što je npr. uvjetni otpust. Kazna ne treba biti osveta za ono što je zatvorenik napravio, nego mora za cilj imati preobražaj zatvorenika. Govoreći o ovom sustavu možemo reći da predstavlja jedan napredan sustav, smatralo se kako se i najveće kriminalce može potaknuti tj. motivirati na rad i dobro zalaganje ako to sa sobom nosi određene pogodnosti. Uzimajući u obzir da je svrha izvršenja kazna zatvora pripremanje za život na slobodi, ovaj sustav je to nastojao i ostvariti kroz grupni rad zatvorenika, a bitno je spomenuti i treću fazu u

⁸ Ibid., str. 10.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

kojoj je svaki zatvorenik dobivao kolibu i vrt što zapravo predstavlja veliku pogodnost jer im se život nije svodio samo na smještaj u ćeliji.

Još jedan model progresivnog sustava jest irski ili Croftonov model koji je nastao 1854.g. zahvaljujući Walteru Croftonu. Kao i u bodovnom sustavu i ovdje se izvršavanje kazne odvijalo kroz određene faze i to: 1. faza ćelijskog zatvora, 2. faza zajedničkog rada, 3. faza slobodnjačkog režima (u kojoj se zatvorenik smješta na poseban odjel poluotvorenog tipa) i 4. faza uvjetnog otpusta.¹¹ Irski sustav je zapravo preteča modernih zatvorskih sustava. Kad govorimo o fazama izvršavanja kazne zatvora ova prva faza je zapravo slična onom primitivnom sustavu osamljenja u kojem je zatvorenik bio izoliran i nije mu bilo dopušteno komunicirati s drugima. Ipak, ovdje se govori o fazama, a ta prva faza nije dugo trajala pa ne možemo govoriti o nekim ozbiljnim posljedicama za duševno stanje zatvorenika kao što je to bilo kod ćelijskih sustava. Ovaj sustav predviđa i fazu slobodnjačkog režima, a smisao te faze bilo je pripremanje zatvorenika za život na slobodi, što je zapravo i suština svega. Naravno, najveća povlastica bio je uvjetni otpust kao posljednja faza izvršavanja kazne zatvora i ujedno najveća pogodnost. Irski sustav ima možda i najveći utjecaj na uspješnu resocijalizaciju samog zatvorenika jer se upravo kroz te faze postiže popravljanje zatvorenika, ali ga se i priprema za život na slobodi. S obzirom na razna negativna obilježja ćelijskih sustava, progresivni sustavi definitivno predstavljaju humanizaciju cjelokupnog sustava izvršenja kazne zatvora.

3. Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika

3.1. Instrumenti zaštite prava zatvorenika u okviru Ujedinjenih naroda

Zaštita ljudskih prava jako je bitna kad se radi o zatvorenicima jer gubitkom slobode i dolaskom u kaznene ustanove oni zapravo predstavljaju kategoriju koja je najviše izložena kršenju temeljnih ljudskih prava i sloboda. Kao prvi dokument koji se odnosi na zaštitu ljudskih prava možemo spomenuti Opću deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. koja predstavlja prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava. U katalogu ljudskih prava spominje se ,između ostalog, pravo na dostojanstvo (čl. 1.) kao i zabrana torture (čl. 5.). Iako se tu nigdje izrijeком ne spominju zatvorenici, upravo su oni posebno izloženi opasnosti od ovakvog postupanja pa su nakon toga doneseni brojni dokumenti u kojima se izrijeком spominju osobe lišene slobode.

¹¹ Ibid., str. 11.

Jedan od tih je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji je donesen 1966.g. Upravo taj Pakt spominje da se sa svima koji su lišeni slobode mora postupati čovječno i s poštivanjem dostojanstva kao i da kazneni sustav mora uključivati postupke prema zatvorenicima kojima je glavni cilj promjena njihova ponašanja i njihova društvena rehabilitacija (čl. 10.). Kao nadzorni mehanizam pojavljuje se Odbor za prava čovjeka koji nadzire da li države uopće primjenjuju Pakt. Kad se radi o Hrvatskoj, u svom izvješću Odbor je istaknuo zabrinutost zbog prenapučenosti, loših uvjeta u zatvorima te neadekvatnog pristupa zdravstvenoj skrbi.¹² Sljedeći važan instrument za zaštitu prava zatvorenika jest Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka usvojena 1984.g. Ova Konvencija je jako bitna jer su upravo zatvorenici često izloženi torturi i nečovječnom postupanju i ovaj instrument je isključivo posvećen zabrani torture. Prema Konvenciji, države ugovornice se obvezuju da će poduzeti sve zakonske mjere da spriječe torturu unutar svojih granica (čl. 2.) i da neće protjerati ili izručiti drugoj državi osobu za koju se sumnja da bi mogla biti izložena torturi (čl. 3.). Ova Konvencija predviđa i nadzorni mehanizam, a to je Odbor za sprječavanje mučenja koji prima izvještaje država o mjerama koje su poduzele radi ispunjenja svojih konvencijskih obveza, u pravilu svake četiri godine.¹³ Općenito, nadzorni mehanizmi su jako bitni kako bi se i ispunila sama svrha Konvencije jer nema smisla nabrajati razna prava i zabrane ako netko neće nadzirati provođenje prava i poštivanje obveza. Još jedan važan dokument u pogledu zaštite prava zatvorenika jesu Standardna minimalna pravila usvojena 1955. na Prvom kongresu UN-a za sprječavanje zločina. Ova Pravila nisu pravno obvezujuća, ali su utjecala na zakonodavstva raznih država, uključujući i Hrvatsku jer se i prilikom donošenja Zakona o izvršavanju kazne zatvora vodilo smjericama sadržanim u tim pravilima. Standardna minimalna pravila obuhvaćaju razne aspekte koji se tiču zatvorenika kao što su smještaj, osobna higijena, premještaj, disciplina i kažnjavanje, dodiri s vanjskim svijetom, medicinske usluge, itd. Naravno, i u tom dokumentu se spominje zabrana torture i poštivanje ljudskog dostojanstva, odnosno nijedan zatvorenik ne smije biti podvrgnut mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama, za što se nikakve okolnosti ne mogu koristiti kao opravdanje i mora biti zaštićen od njih (Pravilo 1.).

¹² Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 17, 1(2010), str. 311.

¹³ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 18.

3.2. Instrumenti zaštite prava zatvorenika u okviru Vijeća Europe

Kad govorimo o instrumentima zaštite ljudskih prava u okviru Vijeća Europe temeljni dokument jest Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.g. Ta Konvencija jamči razna prava kao što su pravo na život (čl. 2.), pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8.), pravo na slobodu i sigurnost (čl. 5.), pravo na pošteno suđenje (čl. 6.) itd. Kad se radi o zatvorenicima jako je bitno naglasiti zabranu mučenja, nečovječnog postupanja i kažnjavanja (čl. 3.) i ta zabrana je apsolutna i nederogabilna. Kao nadzorni mehanizam pojavljuje se Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu. Europskom sudu za ljudska prava može se obratiti pojedinac ako smatra da se krše njegova prava iz Konvencije, ali može i jedna država tužiti drugu ako smatra da krši Konvenciju. Pred tim Sudom je u više navrata bila osuđena i Republika Hrvatska o čemu će biti više riječi u narednim odlomcima. Ono što je bitno ovdje spomenuti jest da je Europski sud za ljudska prava u ranijoj praksi primjenjivao 'teoriju pripadajućih ograničenja', odnosno smatralo se da zatvorenik gubitkom slobode gubi i sva ostala prava. Međutim, 1975. u predmetu Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva Sud je utvrdio da su povrijeđena prava zatvorenika kao što je pravo na pristup sudu te pravo na dopisivanje jer je zatvoreniku bilo zabranjeno da piše svom odvjetniku o tužbi za klevetu koju je želio podignuti protiv zatvorskog službenika.¹⁴ To je jako bitan trenutak jer je zapravo Sud tako odbacio 'teoriju pripadajućih ograničenja' te je zauzeo stajalište da se prava zatvorenika mogu ograničiti na istim temeljima kao i prava ostalih osoba na koje se primjenjuje Konvencija.¹⁵ Nehumano je i primitivno smatrati da zatvaranjem prestaju sva prava i slobode, iako se radi o osobama koje su počinile kaznena djela, lakša i teža, te su udaljene iz društva, ne mogu se zbog toga smatrati osobama koje treba lišiti ljudskih prava. Ne postoji nikakvo opravdanje za takvo postupanje i praksu jer na kraju krajeva i oni su samo ljudi bez obzira na sve ostalo.

Bitan instrument u zaštiti prava zatvorenika jest i Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja iz 1987. g. Konvencijom je uspostavljen i nadzorni mehanizam, a to je Europski odbor za sprječavanje mučenja (CPT). Iako je Europskom konvencijom uspostavljen mehanizam nadzora, a to je Europski sud za ljudska prava kojem se mogu podnositi pritužbe bio je potreban i neki učinkovitiji izvansudski mehanizam zaštite prava zatvorenika kao što je Europski odbor za sprječavanje mučenja. S obzirom da je to izvansudski

¹⁴ Ibid., str. 20.

¹⁵ Ibid.

mehanizam, Odbor ne može stvarati pravo, kao što to može npr. Europski sud za ljudska prava koji utvrđuje da li je došlo do povrede EKLJP i na kraju donosi presudu, ali bez obzira na to jako je bitan instrument u zaštiti prava zatvorenika i njihova dostojanstva. Sljedeći bitan instrument zaštite prava zatvorenika jesu Europska zatvorska pravila. Europska zatvorska pravila nastoje unijeti osnovne civilizacijske standarde i moralna načela u upravljanju zatvorskim ustanovama i postupanju sa zatvorenicima.¹⁶ Ono što je bitno naglasiti jest da ta da pravila nisu pravno obvezujuća, ali su ipak utjecala na nacionalna zakonodavstva država članica Vijeća Europe. Pravila predstavljaju neki minimum koje bi države tj. kaznene ustanove trebale primjenjivati i naravno da je poželjno da se nacionalnim pravom prošire tj. povećaju ta prava i iznad tog minimalnog standarda. U tim pravilima se, između ostalog, spominje da je izdržavanje kazne zatvora kazna samo po sebi te da se zatvorenicima ne trebaju dodatno otežavati patnje (Europska zatvorska pravila VIII. Dio, 102. 2.) . Dakle, oduzimanje slobode kao najdragocjenijeg prava čovjeku možda je i najveća kazna i nije potrebno dodatno otežavati život u zatvoru jer sama činjenica da je zatvorenik odvojen od obitelji te mu je uskraćena sloboda (zbog njegovih postupaka) predstavlja već samo po sebi veliki teret za čovjeka.

4. Prava zatvorenika

Odlazak zatvorenika u penitencijarnu ustanovu znači i gubitak prava na slobodu, međutim, gubitak prava na slobodu ne znači i gubitak ostalih prava. Zatvorenicima pripadaju i dalje sva prava zajamčena Ustavom i međunarodnim ugovorima.¹⁷ Bez obzira što se radi o zatvorenicima, počiniteljima lakih ili teških kaznenih djela, nedopustivo je da im se zbog toga oduzimaju prava koji im pripadaju kao i svakom drugom čovjeku. S obzirom da se radi o zatvorenicima, iz tog njihovog posebnog položaja proizlaze i neka posebna prava koja propisuje naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora. U Zakonu se navode razna prava zatvorenika kao što su pravo na smještaj, rad, zdravstvenu zaštitu, dodire s vanjskim svijetom, dopisivanje i razgovor sa svojim odvjetnikom, itd.

¹⁶ Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 17, 1(2010), str. 328.

¹⁷ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 61.

4.1. Pravo na smještaj

Pravo na smještaj jedno je od najvažnijih prava zatvorenika. Neprimjeren smještaj, tj. uvjeti u kaznenopravnim ustanovama često mogu značiti i povredu ljudskog dostojanstva i ponižavajuće postupanje za što je i Republika Hrvatska bila više puta osuđivana pred Europskim sudom za ljudska prava. Kad govorimo o smještaju zatvorenika uz to se veže i problem prenapučenosti u zatvorima i kaznionicama što je veliki, ali i konstantni problem u hrvatskom zatvorskom sustavu, na što je upozoravao i Odbor za sprječavanje mučenja. U Hrvatskoj je 2019.g. u zatvorskom sustavu boravilo 12603 zatvorenika¹⁸ što je porast broja u odnosu na 2018. kad ih je boravilo 11352, a od ukupnog broja osoba kojima je oduzeta sloboda tijekom 2019. godine kaznu zatvora izdržavalo je 4217 zatvorenika.¹⁹ Ukupni zakonski kapacitet u 2019. godini u kaznionicama i zatvorima iznosio je 3919 mjesta.²⁰ Možemo spomenuti i da je Ustavni sud još 2009. naredio Vladi da prilagodi kapacitete Zatvora u Zagrebu potrebama smještaja, a ta odluka još nije izvršena. Iako je jedno od glavnih načela našeg Zakona o izvršavanju kazne zatvora – načelo razvrstavanja, zbog prenapučenosti ono se u praksi i ne može dosljedno provoditi tako da se miješaju razne skupine delikvenata što otežava resocijalizaciju, a i negativno utječe na provođenje individualnih programa. Prenapučenost je problem na koji treba učinkovito djelovati, a izgradnja novih zatvorskih kapaciteta nije rješenje koje je dugoročno održivo. Prije svega ključ leži u kaznenoj politici, naime, potrebno je ograničiti broj zatvorenika u zatvorima i osigurati nadzorni mehanizam koji će provjeravati da li se zatvori pridržavaju tih ograničenja. S druge strane, potrebno je češće primjenjivati i alternative kazni zatvora kao što je rad za opće dobro, uvjetnu osudu te uvjetne otpuste. Naravno, presudu donosi sud i svaka kazna ima svoju svrhu i razloge zbog kojih je donesena i ne treba nipošto vršiti pritisak na sudstvo da češće primjenjuje alternative i rjeđe izriče zatvorske kazne. Pretpostavljamo da sud zatvorske kazne i izriče kad smatra da se svrha kažnjavanja nikako ne može zamijeniti nekom drugom sankcijom i da bi sve drugo bilo preblago i neučinkovito. Prenapučenost je i dalje prisutna u našim zatvorima, unatoč raznim preporukama, ona utječe na život zatvorenika, onemogućava ih u aktivnostima i otežava im socijalizaciju, dakle, vlasti moraju osigurati uvjete u zatvorima koje neće vrijeđati ljudsko dostojanstvo te je potrebno ozbiljnije pristupiti tom problemu.

¹⁸ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str. 4.

¹⁹ Ibid., str. 11.

²⁰ Ibid., str. 8.

Kad se radi o hrvatskim zatvorima, zatvorenici su se često žalili na loše uvjete, premale ćelije te premalo osobnog prostora, ispod onog poželjnog standarda od 4m² kojeg preporučuje Europski odbor za sprječavanje mučenja. U Zakonu o izvršavanju kazne zatvora nalaze se razne odredbe o pravu na smještaj zatvorenika. Tako se u čl. 81. st. 2. navodi da se zatvorenike u pravilu smješta u prostoriju namijenjenu za smještaj više zatvorenika. To je povezano sa skupnim izdržavanjem kazne zatvora, za razliku od izolacije u ćelijama kada su zatvorenici bili sami i nisu komunicirali s drugima što je karakteristično za ćelijske sustave. Zajednički smještaj zatvorenika potreban je kako bi se izbjegli negativni učinci ćelijskih sustava, da se zatvorenici socijaliziraju i da im život u zatvoru što više liči onom izvan zatvora. Međutim, iako taj zajednički smještaj ima svojih prednosti isto tako radi izbjegavanja kriminalne infekcije treba paziti koje vrste delikvenata borave zajedno, tj. želi se izbjeći međusobni negativni utjecaj pa se navodi da se zajednički mogu smjestiti samo oni zatvorenici za koje se pretpostavlja da neće loše utjecati jedni na druge (čl. 81. st. 2.). Što se tiče uvjeta, zatvorenici moraju imati pristup svjetlu, moraju imati pristup sanitarnim uređajima kad god to žele te im se mora osigurati pitka voda (čl. 81. st. 3., 4., 5.). Iako je to u Zakonu lijepo napisano, ova prava baš se i ne ostvaruju u praksi na primjeren način. Već smo spomenuli da je Hrvatska u više navrata bila osuđivana jer uvjeti smještaja nisu bili dostojni čovjeka, što je problem u brojnim zatvorima (Lonić protiv Hrvatske, Cenbauer protiv Hrvatske, Muršić protiv Hrvatske). U predmetu Muršić protiv Hrvatske, Europski sud za ljudska prava ujedno je i odstupio od minimalnog standarda od 4m² koji je preporučeno kao poželjan te je naveo da zatvorenik mora imati na raspolaganju barem 3m². Nakon što je njegova ustavna tužba odbačena kao neosnovana Muršić se obratio Europskom sudu za ljudska prava, a glavni problem bio je nedostatak osobnog prostora. U svezi s tim možemo spomenuti presudu Ananyev i drugi protiv Rusije kada je Sud postavio tri kriterija koja valja uzeti u obzir kad se odlučuje da li je bilo povrede čl. 3. EKLJP-a zbog nedostatka osobnog prostora.²¹ A to su : 1) svaki zatvorenik u ćeliji mora imati prostor za spavanje, 2) svaki zatvorenik mora raspolagati s najmanje 3 kvadratna metra površine poda , 3) ukupna površina ćelije mora biti takva da omogućava zatvorenicima slobodno kretanje.²² Ako neki od ta 3 kriterija ne bi bio ispunjen, smatralo se da se radi o povredi čl. 3. U predmetu Muršić Veliko Vijeće je na kraju odlučilo da je djelomično došlo do povrede čl. 3. jer je u razdoblju od 27 dana zatvorenik kontinuirano boravio u ćeliji gdje je imao manje od

²¹ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 64.

²² Ibid., str. 65.

3m² te je to predstavljalo ponižavajuće postupanje.²³ Međutim, bitno je naglasiti da je zatvorenik i u nekim drugim, ali kratkim razdobljima, također imao na raspolaganju manje od 3m², ali u pogledu toga nije utvrđena povreda čl. 3. zato što je imao pristup svjetlu, zraku kao i pitkoj vodi i ništa ga nije ometalo u slobodnom kretanju.²⁴ Iz toga proizlazi zaključak da sama činjenica da zatvorenik boravi u ćeliji gdje mu je osobni prostor manji od 3m² ne znači ipak automatski povredu čl. 3. ako se može dokazati da je imao slobodu kretanja, da je imao pristup svjetlu, fizičkim aktivnostima te da je smanjenje osobnog prostora bilo kratko i povremeno. Tu se ipak radi o oborivoj presumpciji, a teret dokaza je na tuženoj državi. Smatram da je u toj situaciji Sud ispravno postupio jer je taj manjak osobnog prostora bio samo privremen te se mogao kompenzirati nekim drugim, olakšavajućim čimbenicima. Ne može se nikako govoriti o ponižavajućem postupanju zbog manjka osobnog prostora ako zatvorenik ima pristup svjetlu, vodi te mu je omogućeno slobodno kretanje izvan i unutar sobe. Da bi se moglo govoriti o tome ipak je potrebno da postoje neke otežavajuće okolnosti kao što je onemogućeno kretanje, dug boravak u takvom prostoru, nedostatak zraka, svjetla itd. To bi onda sigurno bilo ponižavajuće postupanje i vrijeđanje ljudskog dostojanstva. Dakle, kad se radi o povredi čl. 3. zbog nedostatka osobnog prostora, sudovi ne mogu odmah utvrditi povredu samo na osnovu tog broja kvadrata koji je ispod minimuma nego treba uzeti u obzir i druge okolnosti što je sasvim opravdano.

4.2. Pravo na rad

Pravo na rad jedno je od temeljnih prava zatvorenika koje im jamči Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Rad zatvorenika također je dio i individualnih programa izvršavanja kazne zatvora kojima je cilj zapravo osposobiti zatvorenika za život na slobodi. Iako rad nije obvezatan i zatvorenike se neće siliti na radne aktivnosti, rad je svakako poželjan za zatvorenika, ne samo zbog mogućnosti zarade, nego i radi uspješne resocijalizacije. Kad se malo vratimo u povijest, na ćelijske i progresivne sustave, možemo uočiti da je u svim modelima tih sustava bio prisutan rad, bez obzira na razne negativne strane ćelijskih sustava. Kad govorimo o radu zatvoreniku, ono se ostvaruje u raznim djelatnostima kao što su poljoprivreda, ugostiteljstvo, građevina, stolarija i slično. Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora zatvoreniku se omogućuje rad u skladu s njegovim zdravstvenim sposobnostima, stečenim znanjima i mogućnostima kaznionice odnosno

²³ Muršić protiv Hrvatske, zahtjev br. 7334/13, presuda od 20.10.2016., <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//Mur%C5%A1i%C4%87.pdf> str. 58.

²⁴ Ibid., str. 62.

zatvora (čl. 87. st. 1.). Tu se opet vraćamo na problem prenapučenosti jer se upravo zbog toga događa da rad ne mogu obavljati svi zatvorenici koji to žele. Organizacija rada i način rada moraju biti što sličniji organizaciji i načinu rada na slobodi (čl. 87. st. 3. ZIKZ). Teško je uspoređivati život u zatvoru s onim na slobodi i teško je ostvariti da život u zatvoru nalikuje onom na slobodi. Slobodan čovjek radi, obrazuje se, druži se i održava kontakte s bliskim ljudima pa se zakonskim rješenjima nastoji postići to da se i u sklopu zatvora nastavi s takvim načinom iako se radi o drugačijim okolnostima. Sve ovo navedeno je jako bitno za čovjeka jer ipak će jednog dana napustiti zatvor te će se morati ponovno integrirati u društvo. Kad govorimo o poslovima koje zatvorenici obavljaju, najčešće su to režijski poslovi koji se odnose na održavanje čistoće i urednosti, pomoćni poslovi u praonici rublja, skladištu i slično, a u prosjeku je radno angažirano oko 30% zatvorenika.²⁵ Nadalje, zatvorenik osim što može raditi u zatvoru, može raditi i za drugog poslodavca u kaznionici ili izvan nje na temelju ugovora koji s poslodavcem sklapa kaznionica odnosno zatvor (čl. 89. st. 1. ZIKZ). Ta odredba je zapravo vrlo progresivna i tako omogućuje zatvorenicima da i izvan zatvora stječu znanja i vještine. Iako naš Zakon ne govori ništa o tome, osim da taj ugovor odobrava Središnji ured, mislim da bi trebali postojati i neki objektivni kriteriji kad se radi o tome koji zatvorenici mogu raditi kod drugog poslodavca. Npr. kad se radi o nekim poslovima koji se obavljaju vani , na otvorenom, iako je razina sigurnosti vjerojatno na visokom nivou, uvijek postoji mogućnost bijega, a i nekako mislim da ovu povlasticu ne bi trebalo odobravati onima koji su osuđeni na dugotrajne zatvorske kazne ili se radi o recidivistima. O tome se sigurno vodi računa kada se odlučuje kome će se dopustiti rad kod drugog poslodavca, ali možda bi bilo dobro eksplicitno navesti u Zakonu neke kriterije kao što je to u čl. 90. st. 1. koji glasi da se zatvoreniku može uz pisani pristanak drugog poslodavca odobriti nastavak rada kod tog poslodavca ako mu je izrečena kazna zatvora u trajanju do jedne godine te ako uz nju nije izrečena sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti. Ova odredba predstavlja svojevrsnu pogodnost za zatvorenike jer im omogućuje nastavak rada na poslu na kojem su bili i prije izdržavanja kazne. To je dobro jer u tom slučaju boravak u zatvoru ne utječe na njihov posao i egzistenciju te im boravak u zatvoru ne predstavlja prepreku za napredak. Zatvoreniku koji samostalno obavlja gospodarsku i drugu djelatnost, a izrečena mu je kazna zatvora u trajanju do 1 godine, može se odobriti nastavak obavljanje te djelatnosti, u kaznionici ili izvan nje (čl. 90. st. 2.). Kada zatvorenik radi kod drugog poslodavca

²⁵ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str. 56.

naknada se uplaćuje na račun kaznionice ili zatvora, ali zatvorenik ima pravo na samo 25% od te naknade (čl. 92. st. 4.). Kada zatvorenik radi u kaznionici odnosno zatvoru za svoj rad također prima naknadu, ali ne pripada mu cijeli iznos, nego 30% ide na obveznu štednju, a ostalim dijelom može slobodno raspolagati (čl. 93. st. 1.). Općenito, kad se radi o tom iznosu koji ide na obveznu štednju, taj novac se daje zatvoreniku kada napušta kaznionicu. Bitno je da zatvorenik uštedi novac jer po izlasku na slobodu upravo se oni često sreću sa problemima kao što je pronalazak posla, tako da im taj novac, osobito ako su radili veći dio boravka u zatvoru, može biti od velike pomoći. Sama činjenica da je osoba bila u statusu zatvorenika sigurno im otežava integraciju u društvo te su na neki način stigmatizirani. S obzirom da sigurno postoje i zatvorenici koji ne znaju raspolagati s novcem, odnosno nisu skloni štednji dobro je da postoji ova odredba o obveznoj štednji kojom se dio novca odvaja sa strane za njihovu budućnost i njihovo dobro. Ostalim dijelom mogu slobodno raspolagati, npr. mogu trošiti novac u prodavaonici u sklopu zatvora ili slati svojoj obitelji. Ono što je bitno naglasiti jest da po izlasku iz zatvora zatvorenici dobivaju i potvrdu o radu (čl. 98.) i zapravo je to jako bitno jer imaju neki dokaz da su radili, da su stekli nova znanja i vještine što im može pomoći kod pronalaska posla. Sve u svemu, rad u zatvoru je i dobar i koristan za zatvorenike, iako zbog prenapučenosti to nije pravo koje je uvijek i svima dostupno.

4.3. Pravo na zdravstvenu zaštitu

Pravo na zdravstvenu zaštitu jedno je od najvažnijih prava zatvorenika. Često se dešava da upravo neadekvatni uvjeti u zatvoru dovedu do pogoršanja psihičkog i fizičkog zdravlja zatvorenika. Zatvorenici moraju imati kvalitetu i opseg zdravstvene zaštite kao i sve ostale osigurane osobe (čl. 110. st. 1. ZIKZ), a ako zatvorenik nema zdravstveno osiguranje teret će snositi ministarstvo pravosuđa (čl. 110. st. 2.). Zatvorenici imaju pravo na zdravstvenu zaštitu liječnika opće medicine kao i liječnika dentalne medicine. Prilikom prijama zatvorenika obavezan je liječnički pregled, kao i prilikom otpusta te se podaci o njegovom stanju unose u zdravstveni karton (čl. 111. st. 1.). Zatvorenik ima pravo na svoju medicinsku dokumentaciju kada napušta zatvor (čl. 122. st. 1.) i to je jako bitno jer mu ona može poslužiti kao dokaz da mu nije pružena adekvatna zdravstvena skrb i da mu je zbog toga narušeno zdravlje te mu može poslužiti ako se odluči na tužbu. Često se događa da loši uvjeti u zatvoru, prenapučenost te loši higijenski standardi dovedu do toga da se zatvorenicima naruši zdravlje, tako da i neadekvatni uvjeti u zatvoru mogu predstavljati povredu čl. 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i

temeljnih sloboda za što je i Hrvatska u više navrata bilo osuđivana. Možemo kao primjer navesti slučaj Testa protiv Hrvatske gdje se radilo o zatvorenici koja je bolovala od kroničnog hepatitisa C, zbog čega je trpjela oštećenje jetre, a i pritom je boravila u prenapučenoj ćeliji sa prljavim madracima i nehigijenskim uvjetima.²⁶ Tu situaciju je podnositeljica trpjela više od dvije godine što je sud ocijenio kao povredu čl. 3. u obliku ponižavajućeg postupanja. S obzirom na oboljenje same zatvorenice zaista je poražavajuće i ponižavajuće da joj se nije pružila potrebna skrb i pomoć koju je trebala. Očito se često gleda na zatvorenike kao na građane drugog reda te im se ne pruža primjerena zdravstvena skrb na koju apsolutno imaju pravo. Ovo je samo jedan od slučajeva u kojima je Hrvatska bila osuđena zbog povrede prava na zdravstvenu zaštitu. Nažalost, u brojnim zatvorima uvjeti života nisu primjereni za život i definitivno je potrebno više ulagati u zatvore i održavati higijenu i uvjete na nekoj prihvatljivoj razini. Zdravlje čovjeka je najbitnije i nedopustivo je da čovjek napusti zatvor narušenog psihičkog ili fizičkog zdravlja jer onda sve gubi smisao. Na kraju krajeva, cilj je zatvorenika osposobiti za život na slobodi, a ne otežavati mu dodatno boravak u zatvoru jer i sama činjenica oduzimanja slobode predstavlja veliki stres za čovjeka. U svezi s ovim moramo spomenuti i zaštitu majčinstva jer se radi o posebno osjetljivoj skupini. Često se desi da u zatvoru borave trudnice ili da zatvorenice rode u zatvoru tako da su i ti slučajevi regulirani Zakonom. Trudnicu se šest tjedana prije poroda smješta u odjel za smještaj roditelja, a nakon poroda dijete ostaje s majkom u posebnom odjelu u pravilu do navršene treće godine života djeteta (čl. 119. st. 2. ZIKZ). Dijete ostaje s majkom na njen zahtjev, do navršene 3.godine života, ako je to u najboljem interesu djeteta što procjenjuje centar za socijalnu skrb (čl. 119. st. 5.). Interes djeteta uvijek treba biti na prvom mjestu. Iako je bitno da je dijete uz majku ,pogotovo nakon poroda, postavlja se pitanje koliko je uopće dobro za dijete da boravi u zatvoru jer to nije sigurno idealna sredina za podizanje i odgoj djeteta, a i veliki je problem što se dijete nakon treće godine razdvaja od majke što može predstavljati veliki stres i šok za majku i utjecati na njeno duševno zdravlje. Teško je pronaći neko idealno zakonsko rješenje koje bi dugoročno bilo dobro i za majku i za dijete. Koliko god je djetetu potrebna majka ,pogotovo u tim počecima kad se razvija, zatvor nikako nije dobro mjesto za odgoj i podizanje djeteta. Možda bi u tim situacijama trebalo razmotriti mogućnost ranijeg izlaska na slobodu, odnosno da se takvim kategorijama zatvorenica omogući uvjetni otpust i prije zakonom određenog vremena.

²⁶ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 70.

4.4. Ostala prava zatvorenika

Od ostalih prava zatvorenika možemo spomenuti pravo na izobrazbu što je jako bitno za resocijalizaciju zatvorenika. Kaznionica, odnosno zatvor organizira osnovno i srednjoškolsko obrazovanje u skladu s mogućnostima u kaznionici ili izvan nje (čl. 99. ZIKZ). Nakon završenog obrazovanja izdaje se svjedodžba iz koje ne smije biti vidljivo da je obrazovanje stečeno u zatvoru (čl. 100. st. 2.) što je zapravo jako bitno jer bi u suprotnom moglo doći možda do stigmatizacije zatvorenika. Izobrazba je jako bitna jer će sigurno zatvoreniku olakšati pronalazak posla i lakše će se integrirati u društvu. Osim toga, zatvorenicima se pruža mogućnost da pohađaju i fakultete, na vlastiti trošak, ako se to može uskladiti sa sigurnosnim razlozima (čl. 100. st. 3.). Ta mogućnost predstavlja veliku pogodnost za zatvorenike jer sama činjenica da će u zatvoru provesti određeni period ne mora biti zapreka tomu da se obrazuju, da steknu nova znanja i zato im je sigurno od koristi da to vrijeme provedeno u zatvoru kvalitetno utroše, a nema bolje investicije od obrazovanja. U 2019. godini u različite obrazovne programe bila su uključena 224 zatvorenika i maloljetnika. Od navedenog broja, 157 zatvorenika i maloljetnika završilo je obrazovne programe, 49 zatvorenika i maloljetnika nastavljaju započete obrazovne programe.²⁷ Nažalost, među zatvorenicima ima i dosta onih koji su nepismeni ili uopće nemaju završenu osnovnu školu te bi u odnosu na tu kategoriju trebalo posebno utjecati i poticati ih da se obrazuju. Možda bi se mogao uvesti i neki sistem nagrađivanja za uspješno završeno obrazovanje, naravno, ne mislim pod tim na smanjenje kazne, nego uvesti neke male pogodnosti koje bi ih motivirale da se obrazuju ili im eventualno to uvesti kao obvezu.

Sljedeće bitno pravo zatvorenika jest pravo na dodire s vanjskom svijetom što se ostvaruje posjetima, dopisivanjem i telefoniranjem. Poželjno je i korisno da zatvorenik što češće kontaktira sa svojom obitelji i prijateljima te da održava kontakte jer će mu to sigurno olakšati boravak u zatvoru. Ovo je pravo jako bitno za resocijalizaciju zatvorenika, odnosno, bitno je da se zatvorenik ne izolira i da ima podršku obitelji, da bi se jednog dana, kad izađe iz zatvora, ponovno lakše uključio u društvu. Zatvorenik ima pravo na posjete članova obitelji dva puta mjesečno i blagdanom u trajanju od najmanje jedan sat (čl. 124. st. 1. ZIKZ), a zatvorenika mogu posjećivati i njegova djeca pri čemu dijete do 16 godina mora biti u pratnji odrasle osobe (čl. 124. st. 2.). Smisao tih odredbi jest da se održe obiteljski odnosi tako da zatvaranje ne znači i prekid obiteljskih veza. S obzirom da je obitelj bitan faktor resocijalizacije, smatram da je

²⁷ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str. 23.

poželjno da posjeti budu što češći, odnosno svaki tjedan, ako je moguće. Zatvorenik ima pravo na neograničeno dopisivanje i to na vlastiti trošak (čl. 131. st. 1.). Na taj način također zatvorenik održava veze s vanjskim svijetom što mu pomaže u resocijalizaciji. Međutim, u kaznionici zatvorenog tipa, zatvoru te zatvorenom odjelu kaznionice sadržaj dopisivanja se nadzire. (čl. 131. st. 2.). Ta odredba prvenstveno postoji radi sigurnosnih razloga jer su to ustanove koje imaju najviši stupanj sigurnosti i u kojima se nalaze najopasniji delikventi. Jako je bitno da se nadzire ta komunikacija jer se u pismima mogu nalaziti i neke korisne informacije, npr. počinitelj možda planira novi zločin ili bijeg pa se uvidom u pisma takve radnje mogu na vrijeme spriječiti.

5. Mehanizmi nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora

Kako bi se poštovala prava zatvorenika koja su zajamčena raznim domaćim i međunarodnim propisima moraju postojati i neki mehanizmi nadzora. U svezi s tim, nadzor provode razna tijela, unutarnja i međunarodna, kako bi se utvrdila zakonitost i pravilnost postupanja prema zatvorenicima o čemu će biti riječ u narednim odlomcima.

5.1. Upravni nadzor

Upravni nadzor zapravo jedan je od oblika unutarnje kontrole nad izvršavanjem kazne zatvora. Izvršavanje zatvorske kazne predstavlja djelatnost koja je od posebnog interesa za RH te spada u nadležnost Ministarstva pravosuđa koje i provodi upravni nadzor. Ministarstvo zdravlja provodi nadzor nad zdravstvenom zaštitom zatvorenika, a Ministarstvo obrazovanja nadzire izobrazbu zatvorenika (čl. 30. st. 3. ZIKZ). S obzirom da se neadekvatna zdravstvena zaštita kontinuirano spominje kao problem našeg sustava mislim da bi trebalo zakonom uvesti obvezu da se takav nadzor provodi barem jednom godišnje. Upravni nadzor koji provodi Središnji ured zapravo obuhvaća nadzor nad zakonitošću rada i postupanja u kaznionicama odnosno zatvorima (čl. 30. st. 2.). Ta vrsta nadzora može se ostvariti i putem pritužbe koju zatvorenik odnosno članovi njegove obitelji mogu podnijeti na odluku i postupak zaposlenika kaznionice ili zatvora. (čl. 17. st.1.). Pritužba se podnosi usmeno ili pisano, a kad se pisana pritužba podnosi Središnjem uredu ili sucu izvršenja upućuje se u omotnici koju državni službenik kaznionice, odnosno zatvora, ne smije otvoriti (čl. 17. st. 2.). U povodu pritužbe Ministarstvo je ovlašteno ukinuti svaki nezakonit ili nepravilan akt kaznionice, odnosno zatvora te odrediti donošenje novog akta ili ga sam donijeti (čl. 30. st. 1.). Upravni nadzor u širem smislu obuhvaća i inspeksijski nadzor koji također provodi Ministarstvo pravosuđa. Inspeksijski nadzor obuhvaća uvid u pojedinačne akte,

uvjete te način rada u kaznionicama, odnosno zatvorima te pritom službene osobe koje provode nadzor mogu upravitelju odrediti da se utvrđene nepravilnosti, odnosno nezakonitosti uklone što je on i dužan onda učiniti te ih o tome obavijestiti.²⁸ Nadzor nad funkcioniranjem i radom penitencijarnih ustanova jako je bitan radi zaštite prava zatvorenika i otklanjanja problema u funkcioniranju sustava. Poželjno je da se taj nadzor provodi barem jednom godišnje, da se na utvrđene propuste reagira sustavno i temeljito te da se daju kvalitetne i jasne upute kako bi se riješile sve nepravilnosti i nezakonitosti. Zato je bitno da se na vrijeme uoči nepravilnosti (ako postoje) i da se poduzme sve kako bi se poštivala prava zatvorenika i osigurala zakonitost rada i postupanja.

5.2. Sudski nadzor

Glavna figura sudskog nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora jest sudac izvršenja. Zakonom o izvršavanju kazne zatvora iz 1999.g. uveden je sudac izvršenja, odnosno uvedena je sudbena nadležnost u postupak izvršavanja kazne zatvora. Do tad, u Hrvatskoj je u postupku izvršavanja kazne zatvora glavnu ulogu imala upravno-izvršna vlast dok danas imamo upravno-sudbeni model. Kada sud osudi zatvorenika i odredi mu kaznu, njegova se uloga ne završava tu, već se uvođenjem suca izvršenja širi utjecaj sudbene vlasti i na fazu izvršavanja kazne zatvora koja obuhvaća razne poslove i ovlasti. Glavna uloga suca izvršenja jest da štiti prava zatvorenika, nadzire zakonitost u postupku izvršavanja kazne zatvora te osigurava ravnopravnost i jednakost zatvorenika (čl. 49. st. 1. ZIKZ). Prava zatvorenika zajamčena su raznim dokumentima, a uz to postoje i nadzorni mehanizmi kojima se želi osigurati poštivanje tih prava, međutim, smatralo se da veća jamstva zaštite tih prava može pružiti neovisna sudbena vlast nego upravna tijela. Po našem Zakonu sudac izvršenja može svoju ulogu ostvariti kroz razne ovlasti koje spadaju u njegovu nadležnost i to u prvom i drugom stupnju. Postupak pred sucem izvršenja je kontradiktoran te se stranke mogu očitovati o navodima protivne stranke i predložiti utvrđivanje novih dokaza i činjenica (čl. 51. st. 2.). Ono što je bitno jest da sudac izvršenja postupak zaštite može pokrenuti i po službenoj dužnosti jer jednom godišnje obilazi zatvorenike i upoznaje ih s njihovim pravima i na taj način može doći do saznanja o nezakonitom postupanju te pružiti sudsku zaštitu.²⁹ Jako je bitno da se zatvorenike upozna s njihovim pravima jer možda neki nisu

²⁸ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 98.

²⁹ Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran, Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2(2006), str. 720.

ni upućeni u to na što sve imaju pravo. Zato je bitno da budu sa svime upoznati kako bi se mogli žaliti sucu izvršenju ako se radi o nezakonitom postupanju odnosno ako ih se u nekom pravu ograničava ili im se pravo uskraćuje. Sudac izvršenja odlučuje o upućivanju na izdržavanje kazne zatvora, odobravanju i opozivu prekida izvršavanja kazne zatvora, odobravanju uvjetnog otpusta, opozivu uvjetnog otpusta, obustavi izvršenja kazne zatvora itd. Neke od tih poslova prije uvođenja suca izvršenja provodili su općinski sudovi, a neke ministarstvo pravosuđa odnosno prevladavao je upravni model nadzora. Ono što je bitno spomenuti jest da sudac izvršenja pruža zaštitu i to putem pritužbi, putem zahtjeva za sudsku zaštitu te kada odlučuje o žalbi protiv odluke upravitelja. Kao što smo već spomenuli pritužbu (koja spada u prvostupanjsku nadležnost) osim Središnjem uredu i upravitelju, zatvorenik može uputiti i sucu izvršenja koji mora na nju odgovoriti u roku od 30 dana od dana zaprimanja (čl. 17. st. 6 ZIKZ). Zahtjev za sudsku zaštitu (koji spada u prvostupanjsku nadležnost) zatvorenik može podnijeti protiv postupka ili odluke kojom se zatvorenika nezakonita ograničava u njegovim pravima (čl. 19. st. 1.). Ako je zahtjev osnovan sudac će narediti otklanjanje nezakonitog ograničavanja prava, a ako to nije moguće onda će nezakonitost utvrditi rješenjem i zabraniti njeno ponavljanje (čl. 19. st. 3.). U drugom stupnju sudac odlučuje o žalbama protiv odluka upravitelja koje se mogu podnijeti samo u zakonom određenim slučajevima. Žalba u pravilu ne odgađa izvršenje rješenja, a sudac izvršenja će o žalbi odlučiti najkasnije u roku od tri dana od primitka žalbe (čl. 52. st. 2.). U 2019. godini podneseno je 111 žalbi nadležnom sucu izvršenja pri čemu ih je 66 odbijeno, a zahtjeva za sudsku zaštitu podneseno je 158 (najviše zbog uvjeta smještaja), a 128 ih je odbijeno.³⁰ Velik broj odbijenih zahtjeva odnosno žalbi može upućivati na to da se baš i ne radi o efikasnim sredstvima zaštite prava zatvorenika. Postoje i neki primjeri u kojima su zahtjevi za sudsku zaštitu bili odbijeni te zatvorenik nije ostvario zadovoljštinu putem domaćih pravnih lijekova dok je ESLJP imao drugačije mišljenje te je na kraju uvažio pritužbe zatvorenika te osudio Republiku Hrvatsku. Još možemo spomenuti da sudski nadzor provodi i sudsko vijeće županijskog suda kada odlučuje o žalbama protiv odluka suca izvršenja u prvom stupnju, pri čemu žalba ne odgađa izvršenje rješenja (čl. 53. st. 1.).

³⁰ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str. 34.

5.3. Ustavnosudski nadzor

Glavna uloga u provođenju ustavnosudskog nadzora ima Ustavni sud koji odlučuje u povodu ustavnih tužbi. Ustavnu tužbu može podnijeti svatko tko smatra da mu je aktima državnih tijela povrijeđeno neko Ustavom zajamčeno pravo ili sloboda. S obzirom da su zatvorenici često izloženi ponižavanju i nečovječnom postupanju u pogledu njih najznačajnije je pravo na čovječno postupanje i poštivanje dostojanstva (čl. 25. st. 1. Ustava). Ustavna tužba može se podnijeti u roku od 30 dana od dana primitka odluke koja se osporava (čl. 64. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu). Ono što je bitno napomenuti jest da se ustavna tužba može podnijeti samo ako je iscrpljen redovni pravni put što se mora i dokazati kad se podnosi ustavna tužba. Već smo spomenuli da prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora zatvorenici imaju na raspolaganju sredstva zaštite kao što je pritužba te zahtjev za sudsku zaštitu. Kad se radi o dopuštenim pravnim sredstvima, bitno je da ona budu učinkovita i djelotvorna, u smislu da postoje neke šanse za uspjeh i da bi se time moglo učinkovito otkloniti povrede što je istaknuo i ESLJP u nekim presudama. Ako imamo npr. zatvorenika koji smatra da uvjeti smještaja u zatvoru nisu adekvatni i da se time vrijeđa njegovo dostojanstvo trebao bih podnijeti zahtjev za sudsku zaštitu sucu izvršenja, a ako njegov zahtjev ne bude prihvaćen onda se može žaliti na odluku suca izvršenja sudskom vijeću županijskog suda. Ako iscrpi ta sredstva, onda može podnijeti ustavnu tužbu i pozvati se na povredu ustavom zajamčenih prava. Događa se i da zatvorenici uopće ne dobiju odgovor na podnesene zahtjeve, a to je veliki problem osobito ako se radi o grubom kršenju njihovih prava te bi se u tim slučajevima trebalo smatrati da je dopušteni pravni put već iscrpljen. S obzirom na to, trebalo bi uvesti rok u kojem bi sudac izvršenja morao donijeti odluku koja se odnosi na upućene zahtjeve jer jedino se tako može spriječiti odugovlačenje i zanemarivanje povreda prava. Kad se radilo o ustavnoj tužbi zatvorenika koji se pozvao na povredu čl. 25. Ustavni sud je, osim što je usvojio tužbu i utvrdio povredu, naložio RH da u primjerenom roku, ne duljem od pet godina, prilagodi kapacitete Zatvora u Zagrebu potrebama smještaja³¹, tako da je na taj način Ustavni sud svojom praksom postavio neke standarda koji se moraju poštivati.³² Ustavni sud kao tijelo koje jamči poštivanje prava određenih Ustavom treba putem ustavne tužbe pružiti zaštitu prava zatvorenika i osigurati njihovo poštovanje. S obzirom da se najčešće radi o neodgovarajućim uvjetima smještaja te zdravstvenoj zaštiti trebao bi državam nametati i dalje kroz praksu razne norme koje

³¹ Izvješće o uvjetima života u zatvorima Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-X-5464/2012 od 12. lipnja 2014., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_07_86_1739.html

³² Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 15.

se moraju poštivati kako bi se podigla kvaliteta života u zatvorskom sustavu i kako ne kraju ne bi došlo i do postupaka pred ESLJP u kojima je Hrvatska često osuđivana.

5.4. Parlamentarni (politički) nadzor

Još jedan od oblika unutarnje kontrole nad izvršavanjem kazne zatvora jest parlamentarni nadzor koji u RH provodi pučki pravobranitelj. Osim već prije navedenih mogućnosti zaštite prava zatvorenika moramo spomenuti i pritužbu koju zatvorenici mogu uputiti pučkom pravobranitelju ako smatraju da su ugrožena njihova prava i slobode. Glavna uloga pučkog pravobranitelja jest promicanje i zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom, zakonima i međunarodnim pravom (čl. 2. st. 1. Zakona o pučkom pravobranitelju). Nakon što provede ispitni postupak, pučki pravobranitelj će izraditi izvješće o slučaju te ga dostaviti tijelu na čiji se rad pritužba odnosi kao i podnositelju pritužbe (čl. 26. st. 1.). Ono što je bitno naglasiti jest da pučki pravobranitelj daje preporuke, prijedloge te upozorenja tako da ne može nametati neke obveze tijelima pod prijetnjom sankcija. Kada govorimo o penitencijarnim ustanovama, pučki pravobranitelj ih može nenajavljeno posjetiti kad god želi te nakon toga izrađuje izvješće koje dostavlja tijelu nad kojim provodi nadzor (čl. 28. st. 2.). U svezi s tim, pučki pravobranitelj svake godine Saboru dostavlja izvješće o stanju prava i sloboda u RH u kojem, između ostalog, iznosi podatke i o zatvorskom sustavu, stanju u zatvorima i pravima zatvorenika. U Izvješću iz 2021.³³ kao problem hrvatskog zatvorskog sustava opet se spominje prenapučenost te se navodi da je ukupna popunjenost zatvorskog sustava na dan 31. prosinca 2021. godine bila 104%, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu. Zatvorenici su se najviše žalili na zdravstvene uvjete te premalo osobnog prostora što se kontinuirano spominje kao veliki problem. Nažalost, zbog epidemiološke situacije u mnogim pravima su zatvorenici bili ograničeni poput prava na posjete, odnosno kontakte s vanjskim svijetom. Također, zbog epidemije su im ograničene i aktivnosti i pravo na rad. To nikako nije dobro za zatvorenike, odnosno za resocijalizaciju, ali radi se o specifičnoj situaciji kad se prava zatvorenika moraju ograničiti radi njihova zdravlja i dobrobiti. Iako ne daje obvezujuće odluke, djelatnost pučkog pravobranitelja je jako bitna za prava zatvorenika jer je bitno da i Sabor i sama javnost bude upoznata sa problemima hrvatskih zatvorenika kroz izvješća koja su svima dostupna.

³³ Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021.g., Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj, Zagreb, ožujak 2022.

5.5. Međunarodni mehanizmi nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora

Nakon unutarnjih, moramo spomenuti i međunarodne mehanizme nadzora nad izvršavanjem kazne zatvora, a to su Europski sud za ljudska prava te Europski odbor za sprječavanje mučenja. Taj Odbor jedan je od najvažnijih međunarodnih mehanizama nadzora nad izvršavanjem kazne u kaznenim ustanovama. Odbor organizira periodičke posjete kao i ad hoc posjete državama kako bi dobio uvid u uvjete, tj. tretman zatvorenika.³⁴ Svojim izvješćima i preporukama nastoji državama dati smjernice za poboljšanje uvjeta u zatvorima kako bi se zaštitilo zatvorenike od ponižavajućeg postupanja. Odbor je u više navrata posjetio i RH, i to 1998., 2003., 2007., 2012. te 2017.g. U izvješću koje se odnosi na posjet 2012. g. navodi se da je zatvorska populacija narasla s 1.200 na 5.400 od zadnjeg posjeta koji je bio 2007.g. te da hrvatske vlasti moraju nastaviti raditi na tome da se smanji prenapučenost u zatvorima što je jako bitno za zatvorsku populaciju kako bi imali uvjete za život, obavljanje aktivnosti i provođenje individualnog programa.³⁵ Ipak, u izvješću iz 2017.g. navodi se da je došlo do smanjenja zatvorske populacije s 5.400 na 3.227, a to smanjenje broja postignuto je ograničavanjem prosječnog trajanja istražnog zatvora.³⁶ Kad se radi o smještaju zatvoreniku, CPT je naveo da je minimum osobnog prostora po zatvoreniku 4m², međutim, taj standard se i dalje ne poštuje u nekim zatvorima. CPT preporučuje hrvatskim vlastima da osiguraju da svi zatvori djeluju u okviru svojih službenih kapaciteta i da svaki zatvorenik u ćeliji ima na raspolaganju minimalno 4m² osobnog prostora.³⁷ Ono što zabrinjava jesu i navodi nekih zatvorenika o nasilju pritvorskog osoblja prema njima kao i nasilje među samim zatvorenicima što bi trebalo sankcionirati. U tom pogledu CPT preporučuje da se uvede učinkovita strategija za borbu protiv nasilja među zatvorenicima.³⁸ U neobnovljenim ćelijama su uvjeti bili jako loši, toaleti oronuli, zajednički tuševi u lošem stanju, a veliki problem je bio i nedostatak prirodnog svjetla, osim toga neki su zatvorenici boravili u ćelijama po 22 sata te nisu imali nikakvih organiziranih aktivnosti.³⁹ Što se tiče zdravstvenih uvjeta, Ministarstvo

³⁴ Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 17, 1(2010), str. 325.

³⁵ Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 27 September 2012, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695591>

³⁶ Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 22 March 2017, str. 20., <https://rm.coe.int/16808e2a0e>

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid., str. 25.

³⁹ Ibid., str. 25. i str. 29.

zdravlja nije provodilo inspeksijske nadzore, veliki problem je i nedostatak zdravstvenog osoblja, a i liječnički pregled zatvorenika se ne bi provodio po prijmu, nego tek za par dana.⁴⁰ CPT je Hrvatskoj iznio niz preporuka, ali zatvorski sustav nije na vrhu liste prioriteta i sigurno će još dugo vremena proći dok se nešto ne promijeni.

Sljedeći bitan mehanizam nadzora jest Europski sud za ljudska prava koji je ustanovljen Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Europski sud razmatra zahtjeve koji se podnose protiv država zbog kršenja konvencijskih prava. Zahtjev se može podnijeti u roku od 6 mjeseci od dana donošenja konačne odluke, a bitno je da se radi o povredi konvencijskih prava i da je iscrpljen domaći pravni put. Već smo spomenuli sredstva zaštite koja na raspolaganju imaju zatvorenici i ako na kraju ustavna tužba prođe bez uspjeha mogu se obratiti ESLJP. Tako da ESLJP djeluje kao neki supsidijarni mehanizam jer se želi dati prilika domaćim vlastima da utvrde da li je došlo do povrede i da se (ako jest) pruži zadovoljština bez pokretanja postupka pred ESLJP. Kad govorimo o iscrpljivanju domaćih pravnih sredstava tu je zapravo teret na Vladi da dokaže da podnositelj nije iscrpio ta sredstva, odnosno da ih nije ispravno iscrpio. Tako je u slučaju Štitić protiv Hrvatske kad se podnositelj žalio na uvjete života u zatvoru, Vlada nastojala uvjeriti Sud da podnositelj nije ispravno iscrpio domaća pravna sredstva, odnosno da je pritužbu uputio sucu izvršenja, a trebao je upravitelju, međutim po Zakonu se pritužba može podnijeti sucu izvršenja, upravitelju ili Središnjem uredu, odnosno bilo kome od njih pa Sud te prigovore Vlade nije prihvatio.⁴¹ Hrvatska je više puta bila osuđivana zbog neodgovarajućih uvjeta u zatvoru te je bila obvezana isplatiti novčane naknade zatvorenicima podnositeljima. Osuđena država mora izvršiti presudu, međutim, ta presuda utječe i na druge države jer svojom praksom Sud postavlja neke standarde koje bi sve države stranke trebale poštivati kao i usklađivati svoja zakonodavstva s tim standardima. Kad govorimo o RH, potrebno je da država više novca ulaže u zatvorski sustav kako ne bi ni došlo do tih povreda, prvenstveno u pogledu smještaja, omogućiti im adekvatniju zdravstvenu skrb te učinkovita i djelotvorna sredstva zaštite kako na kraju ne bi došlo do toga da RH opet i iznova bude osuđivana i obvezana na isplatu naknada u raznim iznosima. A sav taj novac koji je RH isplatila zatvorenicima i koji će

⁴⁰ Ibid., str. 31. i 32.

⁴¹ Štitić protiv Hrvatske, zahtjev br. 29660/05, presuda od 8.11.2007.g. str.7.

[https://sljeme.usud.hr/usud/prakES.nsf/94b579567876f9fcc1256965002d1bf4/3f6109230fce2110c1257393004b0f73/\\$FILE/%C5%A0TITI%C4%86,%20presuda.pdf](https://sljeme.usud.hr/usud/prakES.nsf/94b579567876f9fcc1256965002d1bf4/3f6109230fce2110c1257393004b0f73/$FILE/%C5%A0TITI%C4%86,%20presuda.pdf)

sigurno i u budućnosti isplaćivati, ne bude li nikakvih pomaka, moglo se uložiti u proširenje kapaciteta i općenito na poboljšanje uvjeta.

6. Kratkotrajne kazne zatvora

Jedna od kazni koja se po našem zakonu može primijeniti prema počinitelju kaznenih djela jest i kazna zatvora koja je ujedno i najdominantnija kaznenopravna sankcija. Uz dugotrajne zatvorske kazne koje traju dulje od deset godina, postoje i kratkotrajne kojima se smatraju sve one koje traju kraće od najmanje 3 ili 6 mjeseci.⁴² Kad se radi o počinjenju kaznenog djela, odabir vrste i mjere kazne je na samom sudu, koji uzimajući u obzir objektivne i subjektivne okolnosti na kraju određuje kaznu koja je najpogodnija za ostvarenje svrha kažnjavanja. Kazna mora biti takva da utječe na počinitelja da više ne čini kaznena djela (specijalna prevencija), ali i da utječe na ostale da ne čine kaznena djela (generalna prevencija). Kad govorimo o pozitivnim stranama kratkotrajnih kazni zatvora možemo prvo spomenuti njihovo trajanje. Zatvori kao ustanove u kojima borave osobe kojima je oduzeta sloboda nisu sigurno poželjno mjesto za boravak s obzirom da je to sredina koja može djelovati negativno, stresno i šokantno. Zapravo, ovdje se možemo osvrnuti na negativnu stranu dugotrajnih kazni zatvora, a to je da predug boravak u zatvoru može loše utjecati na zdravlje, socijalizaciju, otuđenost itd. Kad je čovjek predugo izoliran od obitelji, društva, nekog normalnog toka života, onda se jako teško ponovno integrirati u društvo. A s obzirom da se kod kratkotrajnih kazni zatvora radi o boravku u zatvoru od nekoliko mjeseci te posljedice, u pravilu, ne bi trebalo biti toliko izražene. Kao drugu prednost možemo navesti pozitivan učinak kratkotrajnih kazni prema slučajnim delikventima, odnosno osobama koje prije nisu imale kontakta s kriminalnim aktivnostima.⁴³ Na njih zatvor može djelovati zastrašujuće što je zapravo i pozitivno i negativno. Pozitivno, u smislu da će upravo taj osjećaj straha i šoka od boravka u takvoj ustanovi pridonijeti specijalnoj prevenciji, odnosno da će utjecati na njih da više ne čine kaznena djela i riskiraju povratak u zatvor. Ono što može biti problem kod kratkotrajnih kazni zatvora jest kriminalna infekcija, odnosno zatvorenici mogu doći u kontakt s drugim zatvorenicima, zloglasnim i problematičnim i tako kroz taj boravak u zatvoru nazadovati u svakom smislu. Također, svrha izdržavanja kazne zatvora jest da se zatvorenika osposobi za život na slobodi, da se resocijalizira, međutim, ovdje se radi o kratkom boravku u

⁴² Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, Kazneno pravo - opći dio II (kazneno djelo i kaznenopravne sankcije); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017), str. 232.

⁴³ Ibid., str. 233.

zatoru pa nije baš za očekivati da se ta svrha može u takvom roku i ostvariti. Uz to, zatvorenik može biti etiketiran, može imati problema s integracijom u društvo, a i njegova obitelj može biti obuhvaćena negativnim posljedicama.⁴⁴ U našem Zakonu se navodi (čl. 45.KZ) da kaznu zatvora u trajanju do 6 mjeseci sud može izreći samo ako se može očekivati da se novčana kazna ili rad za opće dobro neće moći izvršiti, odnosno ako se time ne bi mogla postići svrha kažnjavanja. Dakle, kazna zatvora u ovom slučaju primijeniti će se iznimno, podredno, tek ako se novčanom kaznom ili radom za opće dobro ne može postići svrha kažnjavanja. Prema Izvješću za 2019.⁴⁵ kaznu zatvora u trajanju do 6 mjeseci izdržavalo je tek nešto više od 5% ukupnog broja zatvorenika što znači da se osuđenici rijetko upućuju na izdržavanje takve kazne zatvora, odnosno one se zamjenjuju alternativama. Kratkotrajne kazne zatvora imaju određene prednosti, potrebne su i radi individualizacije kaznenopravnih sankcija te u određenim slučajevima upravo kratkotrajna kazna može biti najbolji način reakcije, međutim, zbog prenapučenosti bilo bi dobro kad god je moguće primjenjivati alternative kao što su rad za opće dobro ili novčana kazna što je na kraju krajeva i humanije od gubitka slobode.

7. Alternative kazni zatvora

7.1. Novčana kazna

Novčana kazna samo je jedan od alternativa kazni zatvora koja se vrlo često predlaže kao zamjena. Kad govorimo o novčanim kaznama one se po našem Zakonu propisuju u dnevnim iznosima pri čemu kazna ne može biti manja od 30, ali niti veća od 360 dnevnih iznosa, osim kad se radi o kaznenim djelima iz koristoljublja kad se može izreći do 500 dnevnih iznosa (čl.42. st. 1 KZ). Ono što se često spominje kao nedostatak ovog oblika kazne jest što se zapravo time ne poduzima nikakav tretman prema počinitelju, odnosno da je isključivo retributivnog karaktera te da može ugroziti egzistenciju obitelji osuđenog.⁴⁶ Ti argumenti su prihvatljivi, ali ova vrsta sankcije sigurno je humanija od kazne zatvora koja ima puno više negativnih strana kao što je otuđenje, stigmatizacija itd. Kad se radi o određivanju visine dnevnih iznosa sud uzima u obzir počiniteljeve prihode, imovinu kao i troškove uzdržavanja obitelji pri čemu dnevni iznos ne smije biti manji od 20 kuna niti veći od 10 000 kuna (čl. 42. st. 4.). Bitno je da sud bude upoznat sa imovnim stanjem samog osuđenika i da se time vodi kada određuje visinu dnevnih iznosa jer ne

⁴⁴ Ibid., str. 234.

⁴⁵ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str. 11.

⁴⁶ Lazarević, Desanka, Kratkotrajne kazne zatvora, Beograd, 1974., str. 116.

bi bilo pravedno kada bi za osuđeničke različito imovnog stanja odredio istu visinu dnevnih iznosa. S druge strane, sud sigurno neće izreći ovu kaznu ako iz uvida u imovinsko stanje osuđenog zaključi da se ona neće moći naplatiti jer onda izricanje ove kazne nema svrhu.⁴⁷ Počinitelj je dužan platiti novčanu kaznu u roku koji odredi sud, a koji ne može biti kraći od 30 dana niti duži od 6 mjeseci (čl. 42. st. 6.), iznimno, ako dođe do pogoršanja imovinskih prilika nakon donošenja presude bez njegove krivnje sud može produžiti rok plaćanja do 24 mjeseca (čl. 42. st. 7.). Tom odredbom se ide u korist onim počiniteljima koji zaista nisu u mogućnosti platiti kaznu (npr. izostala im je plaća ili nemaju sredstava za život) što je korektno i humano jer bi im u suprotnom bila ugrožena egzistencija. Inače, ako počinitelj ne plati novčanu kaznu, (a ne postoji prethodno navedeni uvjet) u određenom roku sud će se prisilno naplatiti, a ako se ne uspije ni prisilno naplatiti onda će sud zamijeniti novčanu kaznu radom za opće dobro, samo ako osuđenik na to pristane, a ako ne pristane, novčana kazna zamijeniti će se kaznom zatvora. (čl. 43. st. 1., 2., 3.). Na kraju opet može doći do toga da novčana kazna bude zamijenjena kaznom zatvora, ali to ovisi o samom osuđeniku, da li će platiti kaznu, odnosno da li će pristati na rad za opće dobro pa se kazna zatvora tu pojavljuje kao zadnja mogućnost sankcioniranja počinitelja. Naravno, postoje i oni koji ne žele platiti novčanu kaznu (iako imaju sredstava), a ovrha se ne može provesti jer se služe raznim metodama kako bi se to onemogućilo.⁴⁸ Te osobe onda mogu odraditi nekoliko sati rada za opće dobro i tako isplatiti svoju kaznu, ali po mom mišljenju takvo rješenje nije idealno i predstavlja im veliku pogodnost pa bi u takvim situacijama (kad osuđenik ne želi platiti) trebalo odmah zamijeniti novčanu kaznu kaznom zatvora.

7.2. Rad za opće dobro

Rad za opće dobro je posebna mjera koja se može izreći kao alternativa kazni zatvora i novčanoj kazni. Ta mjera je u hrvatsko zakonodavstvo uvedena Kaznenim zakonom iz 1998. Kad govorimo o mogućnostima zamjene po našem zakonu, sud može novčanu kaznu u iznosu manjem od 360 dnevnih iznosa, odnosno kaznu zatvora do 1 godine zamijeniti radom za opće dobro (čl. 55. st. 1. KZ). Nakon što izrekne novčanu kaznu ili kaznu zatvora, sud mora onda sam procijeniti da li se to može zamijeniti blažom sankcijom, odnosno da li se svrha kažnjavanja može ostvariti i radom za opće dobro na slobodi. S druge strane, kada sud izrekne kaznu zatvora

⁴⁷ Ibid., str. 118.

⁴⁸ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, Kazneno pravo - opći dio II (kazneno djelo i kaznenopravne sankcije); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017), str. 231.

u trajanju do 6 mjeseci, zamijeniti će ju radom za opće dobro, osim ako se time ne može postići svrha kažnjavanja.⁴⁹ Jedan dnevni iznos, odnosno jedan dan zatvora zamijeniti će se s 2 sata rada, a rad za opće dobro može se izvesti samo uz pristanak osuđenika (čl. 55. st. 3. i 5.). Kad se određuje rad za opće dobro, sud mora voditi računa o počiniteljevim osobnim prilikama i zaposlenju jer se ne želi ovom mjerom remetiti njegov radni odnos, nego se treba postići to da rad za opće dobro obavlja kad je slobodan, kad ima vremena, tako da ne mora prekidati radni odnos. Ova mjera izvršava se bez naknade što je i očekivano jer ipak je ovo neka sankcija (iako blaža) počinitelju za njegovo nezakonito ponašanje i cilj je ove mjere da doprinosi zajednici, da se kroz taj rad na neki način iskupi i da od njega bude neke koristi. Uz ovu mjeru, sud može odrediti i provođenje zaštitnog nadzora koji se provodi pod nadzorom probacijskog službenika, a tom mjerom nastoji se pomoći osuđeniku kako ne bi ubuduće činio kaznena djela (čl. 64. st. 1. KZ). Međutim, ako osuđenik iz neopravdanih razloga izbjegava provođenje zaštitnog nadzora ili ako svojom krivnjom ne izvršava rad za opće dobro sud će odrediti izvršenje prvotno izrečene kazne (čl. 55. st. 8., 9.). I ovdje opet dolazimo do te mogućnosti da se ipak izvrši kazna zatvora, ali to kao i u prethodnom slučaju ovisi o samom počinitelju, tj. o njegovom ponašanju. Alternative kazni zatvora postoje kako bi se, između ostalog, izbjegle štetne posljedice zatvaranja i zapravo predstavljaju neku povlasticu počiniteljima. Sud kad izrekne mjeru rada za opće dobro počiniteljima uistinu olakšava život jer su i dalje na slobodi, nema opasnosti od kriminalne infekcije, obavljaju svoj posao te su sa svojom obitelji, a još je bitno napomenuti da se rad za opće dobro izvršava u mjestu prebivališta tako da je i to velika prednost. Ova mjera je dobra i za počinitelja i za zatvorski sustav s obzirom na prenapučenost, a i boravak u zatvoru košta državu, međutim, postavlja se pitanje koliko se uistinu svrha kažnjavanja može ostvariti kroz ovakvu mjeru koja je uistinu blaga za počinitelja. Ona bi se zapravo trebala primjenjivati prema slučajnim delikventima, onima koji prije nisu imali nikakva iskustva s kriminalom, koji inače imaju uzorno ponašanje te za koje sud prognozira da u budućnosti neće činiti kaznena djela (što se zapravo i ne može nikada pouzdano znati). S obzirom na to, smatram da zatvaranje takvih osoba nije nužno i neophodno da bi se ostvarila svrha kažnjavanja, odnosno da je i ova mjera dovoljna da utječe na njih da više ne čine kaznena djela. Ovdje se radi o počiniteljima lakših kaznenih djela pa je zapravo dovoljna sankcija da se kroz rad i doprinos iskupe zajednici.

⁴⁹ Ibid., str. 276.

7.3. Uvjetna osuda

Uvjetnu osudu sud može izreći počinitelju koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju do 1 godine ili novčanu kaznu, ako ocijeni da i bez izvršenja kazne neće ubuduće činiti kaznena djela (čl. 56. st 1.KZ). Ono što je bitno kod uvjetne osude jest da se odgađa izvršenje kazne, odnosno kad sud osudi npr. počinitelja na 8 mjeseci zatvora ta kazna se ne izvršava odmah, nego se određuje rok povjeravanja (kušnje) i ako tokom tog perioda osuđenik ne počini novo kazneno djelo onda se kazna neće izvršiti. Kad sud odlučuje o uvjetnoj osudi uzima u obzir počiniteljev prijašnji život, ličnost osuđenika, ponašanje nakon počinjenja djela, odnos prema žrtvi itd... (čl. 56. st. 2.). Naravno, ova mjera nikako nije pogodna za recidiviste jer u odnosu na njih uvjetna osuda ne bi imala nikakvog učinka, već bi vjerojatno počinili odmah novo kazneno djelo. Ona prvenstveno treba biti usmjerena prema primarnim delikventima, osobama koje nemaju kriminalnu prošlost, koje nisu sklone takvim aktivnostima i za koje se smatra da neće u budućnosti činiti kaznena djela. Uz uvjetnu osudu sud može osuđeniku izreći i neke posebne obveze, samostalno ili uz zaštitni nadzor (čl. 56. st. 4.). Već smo spomenuli da se zaštitni nadzor provodi pod nadzorom probacijskih službenika kako bi se utjecalo na osuđenika da ne čini nova kaznena djela. Naime, provođenje zaštitnog nadzora može biti jako bitno kad se radi o osobama koje žive u sredinama koje djeluju poticajno na počinjenje kaznenih djela ili se radi osobama koje su mlade, naivne i povodljive i koje treba nadzirati kako ne bi ponovno došle u probleme sa zakonom.⁵⁰ Kad govorimo o modelima uvjetnih osuda imamo anglosaksonski i europsko-kontinentalni model, a glavna razlika je u tome da se kod anglosaksonskog modela radi o odgodi izricanja, a ne izvršenja kazne, osim toga, u tom modelu postoji nadzor nad počiniteljem koji je uvjetno osuđen, dok kod europskog modela nema tog nadzora, a i razlika je u tome što se u anglosaksonskom modelu traži pristanak osuđenog za primjenu uvjetne osude.⁵¹ Najveći minus kod izvornog europskog modela jest neprovođenje nadzora. Zaštitni nadzor je jako bitan za samog osuđenika jer da toga nema počinitelj bi bio prepušten sam sebi, a ako je labilna ličnost sigurno bi počinio i novo kazneno djelo i tako na kraju opet morao izvršiti kaznu zatvora. Onda ni uvjetna osuda ne bi imala smisla, tako da je jako bitno da osuđenik ima nekoga tko će mu svojim djelovanjem pomoći da ne čini nova kaznena djela. Kod nas se primjenjuje mješoviti model, odnosno kod nas se radi o odgodi izvršenja kazne, za uvjetnu osudu nije potreban pristanak osuđenog, ali kao i kod

⁵⁰ Lazarević, Desanka, *Kratkotrajne kazne zatvora*, Beograd, 1974., str. 111.

⁵¹ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, *Kazneno pravo - opći dio II (kazneno djelo i kaznenopravne sankcije)*; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017), str. 269. i 270.

anglosaksonskog modela nadzire se osoba tj. primjenjuje se zaštitni nadzor. Kad govorimo o posebnim obvezama one mogu biti npr. liječenje, odvikavanje od ovisnosti, zabrana posjećivanja određenih mjesta, zabrana napuštanja doma u određenom razdoblju, zabrana druženja s određenom osobom koja bi ga mogla navesti da počini kazneno djelo, a svrha posebnih obveza jest da se spriječi ponovno kriminalno ponašanje, tj. da se otklone okolnosti koje poticajno djeluju na počinjenje kaznenog djela (čl. 62.KZ). S obzirom da se tim obvezama ipak zadire u privatni život osuđenika, sud ne bi trebao nametati veliki broj obveza osuđeniku, odnosno opteretiti ga nizom zabrana jer bi to moglo dovesti do toga da zbog te preopterećenosti počini novo kazneno djelo kako bi se oslobodio tih obveza.⁵² To je naravno nešto što se treba izbjeći, a o tome računa mora voditi sud tako da određuje samo one obveze koje su nužne, odnosno kojima se želi korisno utjecati na počinitelja. Uvjetna kazna je svojevrsna pogodnost osuđeniku pa ako se sud odlučio na takvu mjeru nije potrebno onda život osuđeniku otežavati nametanjem raznoraznih obveza. Kad govorimo o opozivu uvjetne osude, sud će obvezno opozvati uvjetnu osudu ako osuđeniku za jedno ili više kaznenih djela počinjenih za vrijeme provjeravanja izrekne kaznu zatvora u trajanju duljem od jedne godine, a uvjetnu osudu može opozvati ako osuđeniku za jedno ili više kaznenih djela počinjenih za vrijeme provjeravanja izrekne kaznu zatvora u trajanju do 1 godine (fakultativni opoziv) (čl. 58. st. 1 i 2.). Ako sud opozove uvjetnu osudu, onda će uvjetnu i novu kaznu uzeti kao utvrđene te će izreći jedinstvenu kaznu, međutim, ako odluči da neće opozvati uvjetnu osudu onda može: A) za novo kazneno djelo izreći kaznu i odrediti njeno izvršenje ne mijenjajući raniju uvjetnu osudu ili može B) za novo kazneno djelo izreći kaznu koju će kao i raniju uvjetnu uzeti kao utvrđene te izreći jedinstvenu kaznu i novo vrijeme provjeravanja u kojem se ta kazna neće izvršiti (čl. 58. st. 3. i 4.). Dakle, kada osuđenik počini neko lakše kazneno djelo sud može, ali i ne mora opozvati uvjetnu osudu, a kad promotrimo prethodnu navedenu mogućnost pod B) to bi značilo da na neki način sud osuđeniku daje još jednu priliku prije nego li dođe do izvršenja kazne, odnosno u toj situaciji on, iako je počinio novo kazneno djelo, ostaje na slobodi s novim rokom kušnje. Osobno smatram da ta mogućnost ne bi trebala ni postojati jer sama činjenica da je sud osuđeniku dao priliku da ostane na slobodi, da nastavi sa životom i da izbjegne zatvor, a on unatoč tome ponovno krši zakon, je sasvim dovoljna da ga se zatvori i da se kazna izvrši. Sud kroz rok kušnje zapravo daje

⁵² Lazarević, Desanka, Kratkotrajne kazne zatvora, Beograd, 1974., str. 112.

mogućnost počinitelju da se popravi, tj. da se suzdrži od delikvencije i tako ima priliku da svojim ponašanjem spriječi izvršenje kazne. Glavna obveza osuđenika jest ne počinuti novo kazneno djelo i sud to nastoji spriječiti određivanjem posebnih obveza i provođenjem nadzora pa osobno smatram da ako tu glavnu obvezu prekrši da ga se treba odmah sankcionirati izvršenjem kazne.

8. Uvjetni otpust

Uvjetni otpust zapravo predstavlja puštanje osuđenika na slobodu nakon što je izdržao dio izrečene kazne te je posljednja faza izvršavanja kazne zatvora.⁵³ Kad smo govorili o sustavima izvršenja kazne zatvora spomenuli smo irski sustav u kojem se uvjetni otpust pojavljuje kao zadnja faza izvršavanja kazne zatvora. Sud može osuđeniku odobriti uvjetni otpust ako je izdržao najmanje jednu polovicu kazne, ali ne manje od tri mjeseca, ako se očekuje da neće počinuti kazneno djelo i ako on na to pristaje (čl. 59. st. 1. KZ). Sud će pritom uzeti u obzir i ličnost osuđenika, njegov prijašnji život, osuđivanost, uspješnost u provođenju pojedinačnog programa, spremnost za uključivanje u život na slobodi itd. (čl. 59. st. 2.). Dakle, o raznim okolnostima ovisi hoće li se odobriti uvjetni otpust, ali ako sud smatra da postoje opasnosti od recidivizma, da je počinitelj opasan za okolinu ne može takvom osuđeniku odobriti uvjetni otpust iako je izdržao polovicu kazne. Nikako ne bi bilo dobro da se uvjetni otpust automatski odobrava nakon proteka određenog vremena i jako je bitno da se uzmu u obzir navedene okolnosti jer se ipak radi o osobama koje su boravile u zatvoru, bile u kontaktu s raznim delikventima i kod kojih možda nije uopće ostvarena resocijalizacija i bilo bi jako opasno da takve osobe budu na slobodi. Odluku o uvjetnom otpustu donosi županijski sud, odnosno vijeće sastavljeno od tri suca, a ako je neizdržani dio kazne manji od tri mjeseca odluku može donijeti sudac izvršenja (čl. 165. st.1. i 2. ZIKZ). Puštanjem na uvjetni otpust počinje vrijeme provjeravanja koje odgovara neizdržanom dijelu kazne zatvora (čl. 60. st.1.KZ). Kao i kod uvjetne osude, sud ovdje može osuđeniku nametnuti posebne obveze kao i zaštitni nadzor, koji ne mogu trajati dulje od neizdržanog dijela kazne zatvora (čl. 60. st. 3.KZ). Osuđenik se po povratku u društvo može suočiti s raznim izazovima, stigmatizacijom, psihičkim problemima, kao i raznim iskušenjima i prilikama koje ga mogu potaknuti na počinjenje kaznenog djela. Zato je bitno da se takvom osuđeniku pomogne jer ti prvi dani nakon izlaska iz zatvora su najkritičniji u smislu recidivizma, a posebno su zahtjevni seksualni delikventi jer se njihovim vraćanjem u društvo povećava rizik od recidivizma s obzirom

⁵³ Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016., str. 50.

na veću dostupnost žrtava.⁵⁴ Uvjetni otpust treba se odobravati osobama koje su se donekle uspješno resocijalizirale kroz pojedinačne programe, uzornog su ponašanja te se smatra kako puštanje takvih osoba na slobodu ne predstavlja rizik. Hoće li im se uvjetni otpust odobriti ili ne ovisi i o samim osuđenima jer sud, između ostalog, ocjenjuje i njihovo ponašanje u zatvoru pa im ta mogućnost ranijeg izlaska na slobodu treba biti motivacija da budu uzorni i da se dobro ponašaju.⁵⁵ Vraćanjem u zajednicu osuđenik može doći u kontakt s raznim ličnostima i sredina u kojoj se kreće može djelovati negativno na njega pa mu se mogu izreći posebne obveze kao što je zabrana druženja s određenim osobama ili zabrana posjećivanja određenih mjesta. Posebne obveze i zaštitni nadzor se provode prvenstveno radi samog počinitelja, a potom i društva i iako možda nekima to može predstavljati opterećenje ili ograničenje slobode svakako ih je poželjno primjenjivati kako bi se pomoglo počinitelju, a i zaštitilo društvo od nove opasnosti. Do opoziva uvjetnog otpusta (obligatorni) dolazi ako osuđenik za vrijeme provjeravanja počini 1 ili više kaznenih djela za koja mu je izrečena kazna veća od jedne godine (čl. 61. st.1.KZ) te ako neopravdano krši posebne obveze odnosno izbjegava provođenja nadzora (čl. 61. st. 3.). Kada se radi o kaznenim djelima počinjenim na uvjetnom otpustu za koje je sud izrekao kaznu kraću od 1 godine onda može: A) opozvati uvjetni otpust i izreći jedinstvenu kaznu, B) ne opozvati uvjetni otpust, s time da vrijeme provjeravanja iz otpusta ne teče za vrijeme izdržavanja kazne na koju je osuđen ili C) ne opozvati uvjetni otpust i izreći mu uvjetnu osudu, s time da vrijeme provjeravanja iz uvjetne osude počinje teći istekom vremena provjeravanja iz otpusta (fakultativni opoziv) (čl. 61. st. 2.). Dakle, sud osuđeniku daje povjerenje i o njemu ovisi hoće li to opravdati i ponašati se uzorno ili će se izložiti riziku ponovnog zatvaranja. Apsolutno je opravdano opozvati uvjetni otpust u slučaju počinjenja kaznenih djela za koje je izrečena kazna od jedne godine ili teža, ali kad se radi o kaznama kraćim od 1 godine, (iako sud tu ima tri mogućnosti) smatram da bi jedino prihvatljivo rješenje bilo upućivanje počinitelja na izvršavanje kazne zatvora tako da nisam pristalica opcije pod C) koja bi značila da je počinitelj unatoč ponovnom počinjenju kaznenog djela i dalje na slobodi. Smatram da je, kao i kod uvjetne osude, počinitelj time iznevjerio sud koji ga je na neki način nagradio jer je smatrao da se radi osobi koja je zaslužila otpust i koja je sposobna za život na slobodi. Županijski sudovi su tijekom 2019.

⁵⁴ Kokić-Puce, Zdenka; Brkić, Goran; Maloić, Snježana, Uvjetni otpust u perspektivi suvremenog hrvatskog zakonodavstva i kaznenopravne prakse probacijske službe, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 27, broj 2(2020), str. 739.

⁵⁵ Ibid., str. 720.

godine odobrili uvjetni otpust za ukupno 843 zatvorenika⁵⁶ i taj institut trebao bi se primjenjivati kad god sud ocijeni da je to moguće s obzirom na ocjenu raznih okolnosti. Uvjetni otpust ima brojne prednosti kao što su rasterećenje zatvora, suzbijanje prenapučenosti, uz to svaka osoba koja boravi u zatvoru košta državu pa je dobro i s ekonomske strane, ali uvjetni otpust najviše prednosti ima upravo za samog osuđenika. Iako je to institut koji je human i koristan smatram da je činjenje novih kaznenih djela na slobodi nešto što je potrebno odmah sankcionirati ponovnim zatvaranjem čak i ako se radi o lakšim kaznenim djelima.

9. Rehabilitacija

Počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne smiju se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo (čl. 18. st. 1. Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji). Rehabilitacija je jedan od instituta kaznenog prava koji zapravo znači mogućnost da se i osobe koje su osuđene zbog kaznenih djela mogu nakon određenog vremena smatrati neosuđivanima. Rehabilitacija označava ponovnu uspostavu dobrog glasa, odnosno ugleda i časti.⁵⁷ Kada osoba bude osuđena za kazneno djelo to vrlo često može dovesti do gubitka posla, stigmatizacije, etiketiranja pa se dešava da i nakon što osoba izdrži svoju kaznu bude i dalje stigmatizirana kao zločinac ili delikvent, osobito ako se radi o nekim teškim kaznenim djelima. S obzirom da se podaci o osuđivanosti upisuju u kaznenu evidenciju u koju mogu imati uvid razna tijela kao što su sudovi i policija (čl. 9. st. 1. i 2.), veliki problem za osuđenike može nastati npr. u situaciji kada im je za ostvarivanje nekih prava potreban dokaz o neosuđivanosti. Podaci iz kaznene evidencije brišu se protekom rokova i to je najvažniji učinak rehabilitacije (čl. 17. st. 1.), odnosno rehabilitacija nastupa; 20 godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu dugotrajnog zatvora, 15 godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od deset godina ili težu kaznu, 10 godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od tri godine ili težu kaznu, 5 godina od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora od jedne godine ili teže kazne te kazne maloljetničkog zatvora, 3 godine od

⁵⁶ Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu., str.32.

⁵⁷ Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, Kazneno pravo - opći dio II (kazneno djelo i kaznenopravne sankcije); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2017), str. 286.

izdržane, zastarjele ili oprostene kazne kod osude na kaznu zatvora manju od jedne godine, od dana plaćanja novčane kazne, od dana isteka roka provjeravanja kod uvjetne osude i od dana izvršenja rada za opće dobro te kada prođe jedna godina od dana pravomoćnosti odluke o oslobođenju od kazne (čl. 19. st. 4.). Protekom tih rokova počinitelj se smatra neosuđivanim i svaka uporaba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je (čl. 19. st. 7.). Iako se smatra da nakon izdržane kazne osuđenik ima sva prava, odnosno može stjecati sva prava utvrđena Ustavom i zakonima, to nije tako ako mu je npr. izrečena sigurnosna mjera (čl. 19. st. 1.). Može se desiti da npr. sud izrekne počinitelju sigurnosnu mjeru zabrane obavljanja određene dužnosti što predstavlja ograničenje pa počinitelj, iako je izdržao kaznu zatvora, ne može stjecati sva prava ako mu je sigurnosna mjera još na snazi pa se tu radi o osnovnoj rehabilitaciji.⁵⁸ Najduži rehabilitacijski rok je 20 godina što znači da se i počinitelji teških kaznenih djela koji su osuđeni na visoke kazne jednog dana mogu smatrati neosuđivanim. Iako je 20 godina dosta dugačak period u kojem zapravo osuđena osoba trpi određene posljedice, osobno smatram da, kad se radi o nekim kaznenim djelima na štetu djece kao posebno osjetljive skupine da do rehabilitacije ne bi trebalo ni doći. Tu osobito mislim na ubojstva djece, osobito kad se radi o vrlo teškim i mučnim okolnostima kao i o spolnom zlostavljanju djece. Smatram da bi podaci o takvim osobama trebali biti svima dostupni i da se u tim slučajevima nikako ne može smatrati da je osuda privatna stvar. Iako se brisanjem podataka iz kaznene evidencije želi omogućiti osuđeniku da se integrira u društvo i da je zapravo osuda nešto što ga ne treba doživotno etiketirati i sputavati kroz život, smatram da to ne bi trebalo vrijediti u odnosu na prethodno navedenu kategoriju. S druge strane, kad se radi o osobi kojoj je određena novčana kazna, uvjetna osuda ili rad za opće dobro taj rok iznosi 3 godine, ali s obzirom da se ovdje radi o počiniteljima lakših kaznenih djela mislim da bi bilo poželjno i skratiti taj rok. Često takva djela čine slučajni delikventi, koji nisu imali prije nikakvog iskustva s kriminalnom i koji su inače uzornog ponašanja pa mislim da zbog te jedne greške koja im se desila ne bi bilo u redu da nakon što isplate ili odrade kaznu budu još naredne tri godine obuhvaćeni posljedicama i ograničeni u nekim pravima.

⁵⁸ Ibid., str. 287.

10. Zaključak

Hrvatski zatvorski sustav suočen je s brojnim problemima kao što je prenapučenost zatvora, neodgovarajući uvjeti smještaja te neadekvatna zdravstvena skrb. S obzirom da prenapučenost uzrokuje i druge probleme, kao što su nemogućnost provođenja individualnih programa i nemogućnost provođenja određenih aktivnosti, u takvim uvjetima teško je pripremiti zatvorenika za život na slobodi. Potrebna je izgradnja novih zatvorskih kapaciteta kao i šira primjena alternativa kazni zatvora koje predstavljaju manje zlo od zatvaranja i koje su prije svega humane prema počinitelju. S obzirom na sve loše strane koje kratkotrajne kazne zatvora imaju na osuđenike, kao što je opasnost od kriminalne infekcije, sudovi bi trebali primjenjivati alternative kad god je to moguće. Kada govorimo o pravima zatvorenika, naš Zakon o izvršavanju kazne zatvora, iako je usklađen s Europskim zatvorskim pravilima, u stvarnosti je daleko od nekih poželjnih standarda i dosta odredbi se u stvarnosti uopće ne primjenjuje na način kako to predviđa Zakon. Tu činjenicu potvrđuje i Izvješće CPT-a koje ukazuje na niz problema, kao što su neodgovarajući uvjeti smještaja, previše zatvorenika u ćelijama, neprovođenje nadzora od strane Ministarstva, nasilje, neučinkovitost sredstava zaštite itd. Zbog prenapučenosti se ne može uvijek provesti ni razvrstavanje zatvorenika što nikako nije dobro, prvenstveno zbog kriminalne infekcije. CPT u svojim izvješćima iznosi niz preporuka, ali one nisu pravno obvezujuće i stanje uglavnom ostane isto. Općenito, hrvatski vlasti trebale bi više novca ulagati u zatvorski sustav, proširiti kapacitete i omogućiti uvjete primjerene ljudskom dostojanstvu. Unutarnji mehanizmi nadzora trebaju biti učinkovitiji, kvalitetniji i češće se provoditi. Rad i obrazovanje glavni su faktori resocijalizacije i svima treba omogućiti ostvarenje tih prava na način da penitencijarne ustanove budu organizirane i opremljene za provođenje tih aktivnosti. Cilj izvršavanja kazne zatvora jest pripremiti osobu za život na slobodi, a s obzirom na sve nedostatke našeg sustava taj zadatak predstavlja veliki izazov. Općenito, smatram da se na zatvorenike često gleda kao na građane drugog reda, odnosno da i dalje postoji stav o kazni kao retribuciji i da je to kategorija osoba koje se ne doživljava kao ugrožena jer se smatra da ništa bolje ni ne zaslužuju. Mislim da je potrebno više informirati javnost o tretmanu zatvorenika, nasilju i nečovječnom postupanju kako bi se taj stav promijenio, ali najveću ulogu ima hrvatska vlast koja bi trebala ozbiljnije pristupiti problemima hrvatskog zatvorskog sustava koji se godinama zanemaruje.

11. Literatura

1. Babić, Vesna; Josipović, Marija; Tomašević, Goran, Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2(2006)
2. Horvatić, Željko; Derenčinović, Davor; Cvitanović, Leo, Kazneno pravo - opći dio II (kazneno djelo i kaznenopravne sankcije); Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
3. Ivičević Karas, Elizabeta, Penitencijarno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2016.
4. Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu.
5. Izvješće o uvjetima života u zatvorima Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-X-5464/2012 od 12. lipnja 2014.
6. Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021.g., Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj, Zagreb, ožujak 2022.
7. Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21
8. Kokić Puce, Zdenka; Brkić, Goran; Maloić, Snježana, Uvjetni otpust u perspektivi suvremenog hrvatskog zakonodavstva i kaznenopravne prakse probacijske službe, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 27, broj 2(2020)
9. Lazarević, Desanka, Kratkotrajne kazne zatvora, Beograd, 1974.
10. Pleić, Marija, Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 17, 1(2010)
11. Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 27 September 2012,
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695591>
12. Report to the Croatian Government on the visit to Croatia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 22 March 2017, <https://rm.coe.int/16808e2a0e>
13. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21

Izjava o izvornosti

Ja, Tina Milanović-Litre pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada Kazna zatvora te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Tina Milanović-Litre